

Nyelvtörténetünk áttekintése

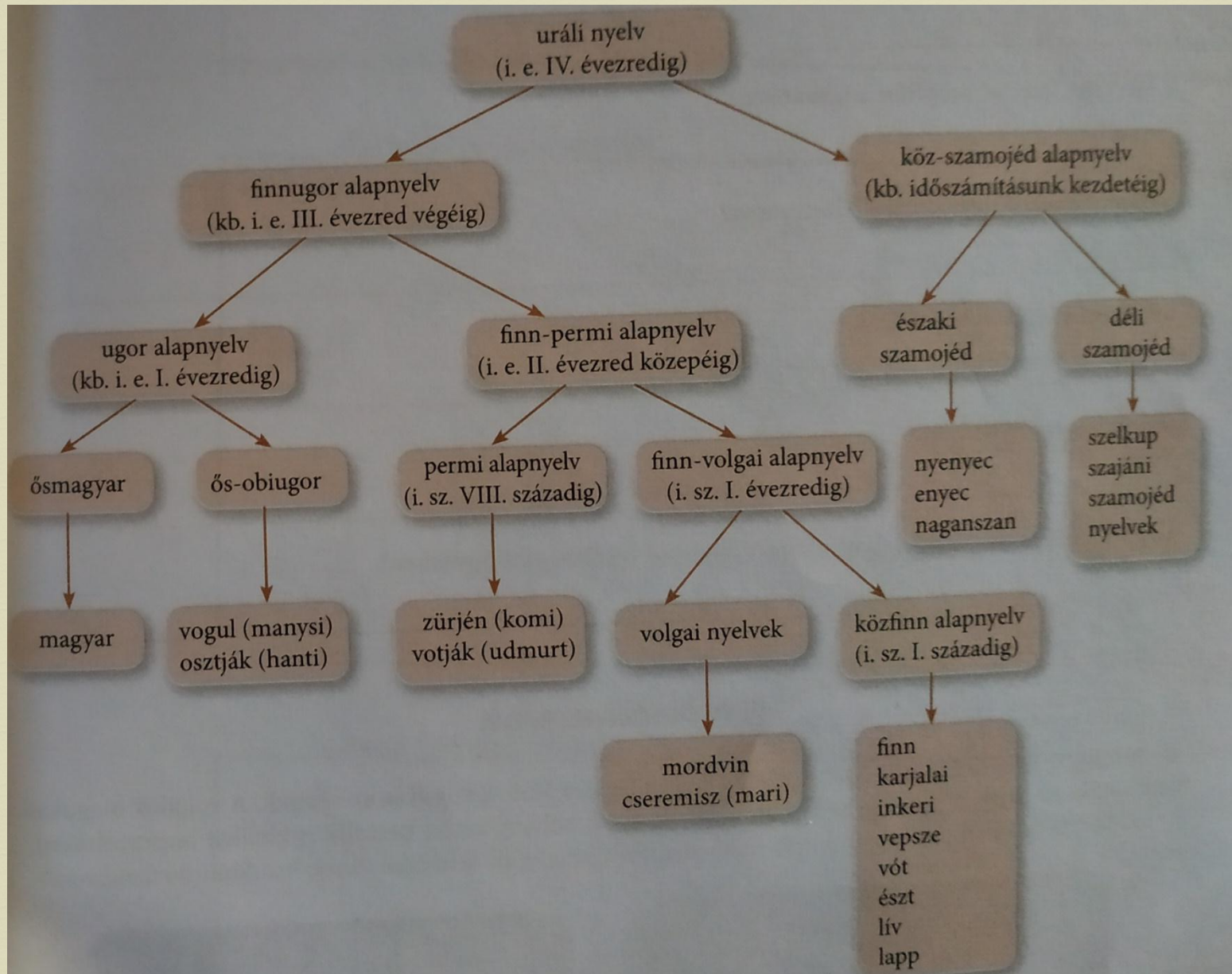

8. osztály

Tartalom

- ☞ A magyar nyelv családfája
- ☞ Nyelvtörténeti korszakok
- ☞ Nyelvemlékek
- ☞ A magyar szókészlet eredete

- ☞ **Nyelvrokonság** > ha különböző népcsoportok történelmük kezdetén közös őshazában éltek, azonos nyelvet, közös alapnyelvet beszéltek.
- ☞ A magyar nyelv az **uráli nyelvcsalád** tagja.
- ☞ A **finnugor** nyelvek közé tartozó ugor nyelvek egyike.
- ☞ Legközelebbi nyelvrokonaink: **vogulok (manysik)** és **az osztjások (hantik)**.

Nyelvtörténeti korszakok

A magyar nyelv története négy nagy korszakra osztható.

❧ ÓSMAGYAR KOR

❧ ÓMAGYAR KOR

❧ KÖZÉPMAGYAR KOR

❧ ÚJMAGYAR KOR ÉS ÚJABB MAGYAR KOR

Ósmagyar kor

- ✧ Ekkor kezdődött a nyelvünk önálló élete az Urál melletti őshazában.
- ✧ Nyelvemlék nélküli kornak is nevezzük ezt az időszakot.
- ✧ Ez a kor kb. a honfoglalásig (896) tart.

Erre a korra jellemző:

- ✧ Kezd kialakulni a nyelvünk saját külön nyelvtani rendszere
- ✧ Őseink az Urál vidéki őshazában éltek, majd az i.sz. V. század közepén megindulnak ebből az őshazából.
- ✧ A vándorlás során más népekkel kerülnek kapcsolatba.
- ✧ Fokozatosan térnek át az állattenyésztésre, a földművelésre és a kézművességre.
- ✧ Ennek köszönhetően gyarapodott a szókincs is.

Ómagyar kor

- ✧ A honfoglalástól (896) a mohácsi csatáig (1526) tart.
- ✧ Ebből a korszakból származnak az első és legfontosabb nyelvemlékeink.
- ✧ Első ránk maradt prózában írt nyelvemlék a Halotti beszéd és könyörgés.
- ✧ Első ránk maradt verses formában írt nyelvemlékünk az Ómagyar Mária-siralom.
- ✧ Tihanyi apátság alapítólevele, ami szórványemlék.
(58 magyar közszó)

Középmagyar kor

- A mohácsi csatától (1526) a felvilágosodásig (1772) tart.
- Kialakult az egységes köznyelv.
- A gazdasági, politikai és művelődési élet hanyatlása gátolta a nyelv fejlődését.
- A latin volt az egyház, a tudomány, a felsőfokú oktatás és a közélet nyelve.
- Reformáció képviselői (Károli Gáspár, Szenczi Molnár Albert) azt akarták, hogy a latin helyett a magyar legyen az egyház és az irodalom nyelve

Újmagyar kor és az újabb magyar kor

- ❖ Az újmagyar kor a felvilágosodástól (1772) tart
- ❖ A magyar nyelv nemzeti nyelvvé, a tudomány, művelődés nyelvévé vált.
- ❖ A 18. század végén Kazinczy és Kölcsey vezetésével a nyelvújítók a magyar nyelvért és annak fejlesztéséért folytattak harcot.
- ❖ Neológus-ortológus harc
- ❧ „Ypszilonisták” –
  - az ly támogatói
  - ortológusok – hagyományőrzők (nyelvvédők)
  - Kiejtés szerinti írásmód (láttya)
  - Verseghy Ferenc

☞ „Jottisták” -

- a j támogatói
- neológusok – nyelvújítók
- Kazinczy és Kölcsey, Szemere Pál
- Szóelemző írásmód (látja)
- A nyelvújítók leggyakoribb szóalkotási módjai:
szóképzés, szóösszetétel, szóelvonás, elavult szavak felújítása, idegen szavak fordítása, nyelvjárási szavak közkinccsé tétele.

- ❧ XIX. század - Vörösmarty Mihály, Szarvas Gábor
- ❧ XX. század - Kosztolányi Dezső, Lőrincze Lajos,
Grétsy László
- ❧ Jelentős folyóiratok: Magyarosan (1930), Édes
Anyanyelvünk (napjainkban is)

Nyelvemlékek

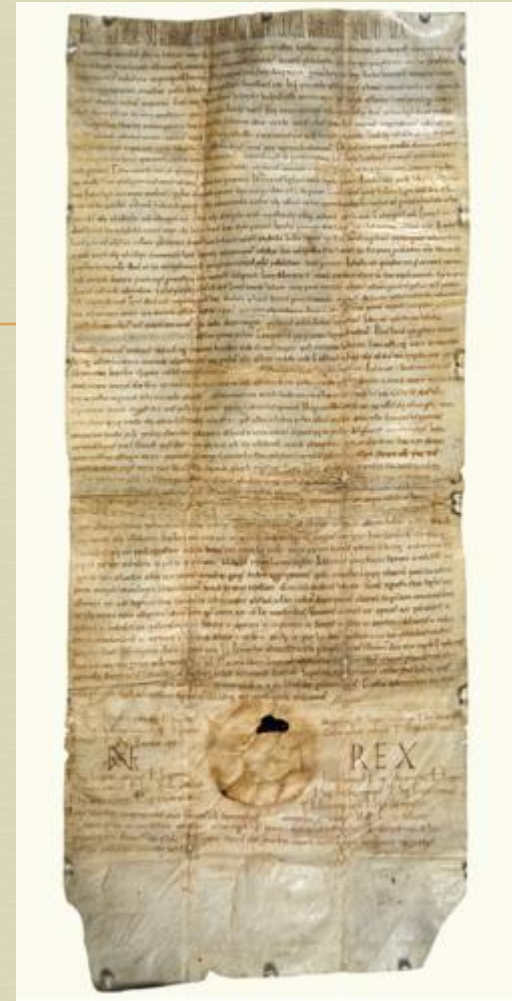

- ☞ **Nyelvemlék:** régi korból származó hiteles följegyzés, amelyből a nyelv korabeli állapotára, vonásaira következtethetünk.
- ☞ **Szövegemlék:** magyar nyelven írt összefüggő szöveg.
- ☞ **Szórványemlék:** azok a nyelvemlékek, amelyekben csak elszórva szerepelnek magyar nyelvű nevek, kifejezések.

Tihanyi apátság alapítólevele

- ✧ Első oklevél
- ✧ Magyar szavakat is tartalmaz
- ✧ (Balaton, Tihany, mogyoróbokor)
- ✧ 1055
- ✧ szórványemlék

Halotti beszéd és könyörgés

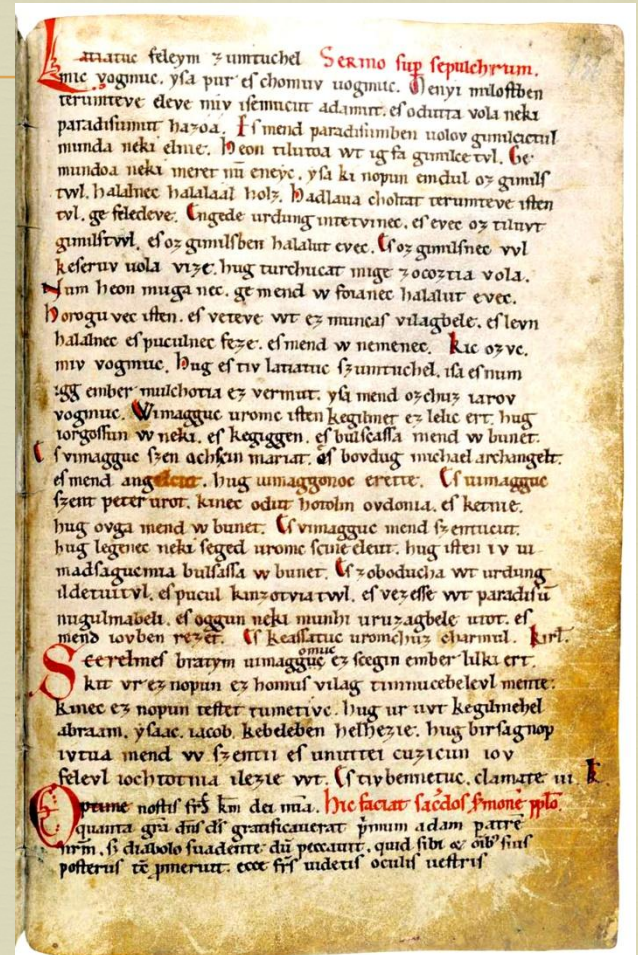

1200

Szövegemlék

Pray-kódex

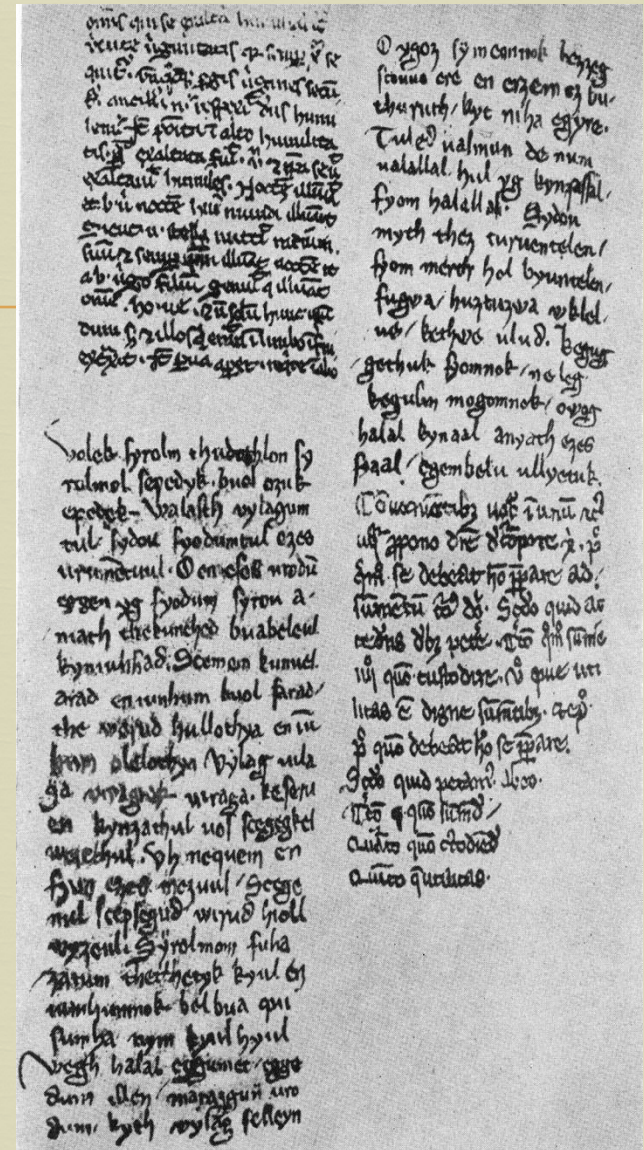
Gyászbeszéd

Ómagyar Mária-siralom

- ☞ Első magyar vers
- ☞ 1300
- ☞ Himnusz, Mária siratja fiát
- ☞ Leuveni kódex

A magyar nyelv szókészletének eredete

Négy nagyobb rétegről beszélhetünk.

- ❧ **Ósi szavak** – ősi, alapnyelvi szavak, amelyek az uráli, finnugor és ugor együttélés korából származnak.
  - ❖ Számuk mindössze 1200 körül mozog.
  - ❖ A mindennapi élet legalapvetőbb fogalmait jelölik.
  - ❖ Testrészek (fej, láb, szem – uráli, váll, fog, kéz- finnugor)
  - ❖ Állatvilág (hal, nyúl, holló- uráli, egér, lúd – finnugor, eb, ló - ugor)
  - ❖ Növényvilág (fagyal – uráli, hagyma – finnugor, eper, fű - ugor)
  - ❖ Eszközök (nyíl – uráli, fazék, ágy – finnugor, ostor, nyereg - ugor)
  - ❖ Tk. 153. oldal (természeti jelenségek, tárgyak, rokonságnevek, igék, névmások, számnevek, melléknevek)

- ❧ **Belső keletkezésű szavak** – a magyar nyelv külön életében keletkeztek.
- ❖ Keletkezésük: szóalkotással és szóteremtéssel
- ❖ A **szóteremtéssel** keletkezett szavak kisebb arányban vannak jelen, teljesen újak, tövük nem használható önállóan. Ide tartoznak a hangutánzó szavak, hangulatfestő szavak, a gyermek- és dajkanyelvi szavak (béget, ballag, tente...)
- ❖ A **szóalkotással** keletkezett szavakat tudatosan hozták létre szóképzéssel, szóösszetétellel, a szóalkotás ritkább módjaival.
- ❖ Számuk több ezerre tehető.

- ❧ **Jövevényszavak** – Más nyelvekből kerültek a magyarba, és meghonosodtak.
- ❖ A magyar nép a vándorlásai és későbbi történelme során érintkezett különböző népekkel, és ez alatt eszközöket, új fogalmakat ismert meg.
  - ❖ A jövevényszavak leginkább iráni, török, szláv, német és latin eredetűek.
  - ❖ Iráni: ing, kard, tehén, tej...
  - ❖ Török: ökör, tyúk, teve, eke, sarló...
  - ❖ Szláv: gabona, pénz, király....
  - ❖ Német: borbély, papír, erszény....
  - ❖ Latin:mise, kórus, iskola...
  - ❖ Tk. 154. oldal

- ❧ **Egyéb eredetű szavak** – Ide soroljuk a más nyelvek mintájára keletkezett tükörszavakat, vándorszavakat, nemzetközi szavakat.
- ❖ **Tükörszavak** – tükrözéssel más nyelv logikája szerint alkotnak magyar szavakat. Három nyelv adja a mintát német, szláv és latin. pl. anyanyelv – Muttersprache
- ❖ **Vándorszavak** – antik kultúrák nyelvéből erednek (arab, latin, görög) és más nyelvek közvetítésével kerültek a magyarba. Ehhez hozzájárult: kereskedelem, hadviselés, közlekedés, egyház. Pl. kömény, papagáj, selyem....
- ❖ **Nemzetközi szavak** – az újabb világnyelvek (angol, spanyol, francia...) közvetítésével kerültek a nyelvünkbe. Terjesztésük köszönhető a hírközlő eszközöknek. Pl. szendvics, pizza....

Tk. 152. oldal 3. feladat

Töltsd ki a táblázatot!

Ortológus, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Verseghy Ferenc,
„ypsilonisták”, „jottisták”, a kiejtés szerinti írásmód hívei, a
szóelemző írásmód hívei

nyelvújítók	hagyományőrzők

Nyelvújítók	Hagyományőrzők
Kazinczy Ferenc Kölcsey Ferenc a szóelemző írásmód hívei „jottisták ”	Ortológus, Versegly Ferenc, „ypsilonisták” a kiejtés szerinti írásmód hívei

Írd a meghatározások elé a nyelvtörténeti korszakok nevét!

- a.) _____ Ennek a kornak a legfontosabb eseménye az egységes köznyelv kialakulása, és Pázmány Péter ellenreformátor műveinek köszönhetően létrejön az egységes magyar irodalmi nyelv első változata.
- b.) _____ Az 5. században őseink elindulnak az Urál - vidéki őshazából, kapcsolatba kerülnek más népekkel, fokozatosan áttértek az állattenyésztésre, a földművelésre és a kézművességre - ezzel párhuzamosan gazdagodott a szókincs.
- c.) _____ Nyelvünk nemzeti nyelvvé vált a korban, így lett a tudomány és a kultúra közvetítője is. Ebben nagy szerepe volt a neológusok és ortológusok vitájának.
- d.) _____ A legfontosabb nyelvemlékeink ebből a korból maradtak ránk: Ómagyar Mária-siralom, Halotti beszéd és könyörgés.

Írd a meghatározások elé a nyelvtörténeti korszakok nevét!

a.) **Középmagyar kor** Ennek a kornak a legfontosabb eseménye az egységes köznyelv kialakulása, és Pázmány Péter ellenreformátor műveinek köszönhetően létrejön az egységes magyar irodalmi nyelv első változata.

b.) **Ősmagyar kor** Az 5. században őseink elindulnak az Urál -vidéki őshazából, kapcsolatba kerülnek más népekkel, fokozatosan áttértek az állattenyésztésre, a földművelésre és a kézművességre – ezzel párhuzamosan gazdagodott a szókincs.

c.) **Újmagyar kor** Nyelvünk nemzeti nyelvvé vált a korban, így lett a tudomány és a kultúra közvetítője is. Ebben nagy szerepe volt a neológusok és ortológusok vitájának.

d.) **Ómagyar kor** A legfontosabb nyelvemlékeink ebből a korból maradtak ránk: Ómagyar Mária-síralom, Halotti beszéd és könyörgés

Tegyél rendet! Töltsd ki a táblázatot!

Lőrincze Lajos, Ómagyar Mária-siralom, Kazinczy
Ferenc, Balassi Bálint, Grétsy László, Halotti beszéd,
Pázmány Péter, Szarvas Gábor

Ómagyar kor	Középmagyar kor	Újmagyar kor	Legújabb magyar kor

Ómagyar kor	Középmagyar kor	Újmagyar kor	Legújabb magyar kor
Ómagyar Mária-siralom Halotti beszéd	Balassi Bálint Pázmány Péter	Kazinczy Ferenc Szarvas Gábor	Lőrincze Lajos Grétsy László

Köszönöm a figyelmet!